

CEL MAI VECHI DECRET DE PROXENIE DE LA HISTRIA

de ALEXANDRU AVRAM

Câteva litere păstrate pe un minuscul fragment de marmură descoperit la **Histria** în 1991, în zona **bazilicii** din centrul cetății, permit, pe baza unor analogii inspirate cu precădere de **formularele** unor **decrete** timpurii de la **Olbia**, reconstituirea textului unui **decret** prin care **Histria** acorda la sfârșitul sec. V sau la începutul sec. IV a.Chr. calitatea de **proxen** unui număr de cel puțin două persoane.

În decursul săpăturilor arheologice executate în campania din 1991 la marea bazilică creștină din secolul al VI-lea p. Chr. situată în centrul cetății s-a descoperit în caseta L 13, la adâncimea de -0,40 m, un minuscul fragment de marmură purtând doar câteva litere¹. Evident, este vorba de un crâmpei dintr-o stelă mult mai veche rătăcită în dărâmătura târzie (fig. 1).

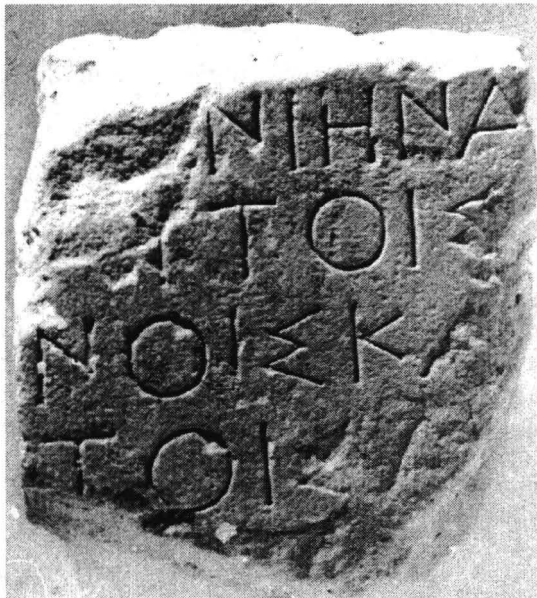

Fig. 1. Fragment de decret de proxenie de la Histria (sfârșitul sec. V sau începutul sec. IV a.Chr.).

¹ Inscripția mi-a fost oferită spre studiu cu liberalitate de conducătorul săpăturilor din acest sector, profesorul Alexandru Suceveanu, căruia țin să-i mulțumesc și pe această cale.

Fragmentul (î. = 15 cm; lat. = 14 cm; gros. = 4,8 cm) este spart în toate părțile, mai puțin pe latura din stânga, parțial păstrată. Scrierea este foarte elegantă, cu litere adânc gravate, dispuse aproape στοιχηδόν. Deși din puținele litere conservate (î. literelor = 2–2,2 cm) nu se detașează forme foarte caracteristice, atrag totuși atenția *sigma* cu extremitățile oblice, *ny* cu piciorul din dreapta vizibil mai scurt, *kappa* cu brațele oblice scurte, ba chiar și *alpha* cu bara mediană orizontală și *omikron* de aceleași dimensiuni cu restul literelor. Strict paleografic discutând, inscripția poate fi atribuită secolului al IV-lea a.Chr., cu preferință pentru prima sa jumătate.

Se pot distinge următoarele litere:

NIHNA
AYTOIS
NOISKA
TOISA

R. 1: la început lipsesc două litere.– R. 2: *alpha* asigurat; deși afectat de spărtură, ductul rămâne vizibil grație adâncimii gravurii, mai ales în partea inferioară a picioarelor și la bara mediană.– R. 3: *alpha* de la sfârșit parțial vătămat, dar indubitabil.– R. 4: *sigma* și *alpha* parțial afectate de ciobituri, dar sigure.

Scrierea elegantă a inscripției duce cu gândul la un document oficial, foarte probabil un decret. Mi-au atras atenția, pentru început, formele de dativ plural (de două ori τοῖς sau -τοῖς, apoi -vois), ceea ce m-a făcut să încerc o combinație pornind de la ideea că documentul prevedea acordarea unor privilegii. Pe de altă parte, pentru a decupa literele din primul rând, cea mai comodă – dacă nu singura – soluție mi se pare -νίην, cu η ionic pentru α în acuzativul redat în *koiné* în -av. Or, dacă admitem această particularitate fonetică ionică, inscripția nu poate fi mai târzie de mijlocul secolului al IV-lea a.Chr.; datarea cea mai probabilă mi se pare chiar începutul sec. IV, fără a exclude nici sfârșitul veacului al V-lea a.Chr.²

Pe de altă parte, astfel explicată, frântura de cuvânt din r. 1, -νίην, conduce ușor spre întregirea [προξε]νίην, astfel că textul începe să-și dezvăluie caracterul, mai ales după unele analogii oferite de decrete timpurii de proxenie de la Olbia³. Propun următoarea interpretare:

[Αγαθῆι τύχηι]
[Ἰστροῖοι ἔδωκαν]
[τοῖς *nomen patris*]
[παῖσιν *nomen καὶ*]

² Pentru particularitățile dialectale ale celor mai vechi inscripții de la Histria vezi D. M. Pippidi, în D. M. Pippidi, Em. Popescu (ed.), *Epigraphica. Travaux dédiés au VIIe Congrès d'épigraphie grecque et latine (Constantza, 9–15 septembre 1977)*, București, 1977, p. 9–24.

³ IOSPE I², nr. 20–23; T. N. Knipovič, E. I. Levi, *Nadpisi Ol'vii (1917–1965)*, Leningrad, 1968, nr. 1–15. Pentru tipurile de formular vezi I. G. Vinogradov, VDI, 1981, 2, p. 74.

[*nomen, ethnicum* προ]-
 [ξε]νίην ἀ[τελέην]
 αὐτοῖς [καὶ ἐκγό]-
 νοῖς κα[θάπερ καὶ]
 τοῖς ἄλλοις προ]-
 5 [ξένοις - - - - -]

Note critique:

Înainte de r. 1: titularii decretului trebuie să fi fost cel puțin în număr de doi (cf. αὐτοῖς din r. 2), dar nu este obligatoriu să fi fost frați. Formularul propus aici este inspirat de un decret de la Olbia datat în a doua jumătate a sec. IV, probabil cca 340–330 a.Chr.⁴:

Ἄγαθῆι τύχηι·
 Ὀλβιοπολίται ἔδωκαν
 τοῖς Θεοπρόπου παισὶν
 Θεοφάνει καὶ Ἀρίστι
 Ἡρακλεώταις αὐτοῖς
 καὶ ἐκγόνοις προξε-
 νίαν, πολιτείαν,
 ἀτέλειαν πάντων
 χρημάτων κτλ.

Chiar admitând că am avea a face cu frați, παισὶν ar putea fi înlocuit de υἰοῖς. Prezența etnicului este însă obligatorie.

Este foarte probabil ca, înainte de [προξε]νίην, să fi figurat și [πολιτείην]. Inscriptiile de la Olbia menționează privilegiul cetățeniei potențiale abia după calitatea de proxen. Există însă și un decret în care acest privilegiu nu figurează; or tocmai acest decret pare să fie de la sfârșitul sec. V a.Chr.⁵:

Ὀλβιοπολι[τ]αι [τῶι δεινὶ]
 Πυρραλίω[νος Χερσο]-
 νησίτη ἔ[δωκαν προ]-
 ξενίην καὶ ἀτελέην]
 5 [πάντων [χρημ]ά[των]
 κτλ.

Evident, topica poate fi ușor schimbată, cu [ἔδωκαν] dispus după numele beneficiarilor privilegiilor.

[Ἰστριανοὶ τοῖς]
 [*nomen patris* παισὶν]

⁴ *Nadpisi Ol'vii*, nr. 6: L. Dubois, *Inscriptions grecques dialectales d'Olbia du Pont*, Geneva, 1996, p. 44–45, nr. 20.

⁵ *Ibidem*, nr. 3, de completat cu nr. 12 și 107; cf. pentru noile interpretări și pentru datare Vinogradov, *Političeskaja istorija olvijskogo polisa, VII–I vv. do n. e.. Istoriko-epigrafičeskoe issledovanie*, Moscova, 1989, p. 139–140 și n. 18: Dubois, *op. cit.*, datează decretul cca 400–375 a.Chr.

[*nomen* καὶ *nomen*,]
 [*ethnicum* ἔδωκαν προ]-
 [ξε]νίην ἀ[τελέην]
 κτλ.

R. 1 și 3: ἀ[τελέην] sau ἀ[τελείην] pentru ἀ[τέλειαν] și [ἐκγό]νοῖς pentru [ἐγγό]νοῖς sunt, la această dată, obligatorii.

R. 3. Întrucât în r. 4 apare un nou dativ (τοῖς sau -τοῖς), nu cred că începutul de cuvânt κα- ar putea trimite la conjuncția καί, care s-ar repeta astfel prea des. Sugerez mai degrabă κα[θάπερ], cu posibilități de continuare oferite de modele relativ frecvente, întâlnite între altele, în decretul de proxenie de la Delphi: καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις⁶, “ca și celorlalți proxeni”, “precum în cazul celorlalți proxeni”.

Remarc în final că soluția pe care o propun prevede un număr constant de 13–14 semne de rând. Evident, în reconstituirea textului înainte de primul rând conservat distribuția literelor pe rânduri este aleatorie: orice combinație este posibilă, mai ales că, după cum se știe, la acea dată nu exista constrângerea despărțirii în silabe după regulile gramaticale.

Dată fiind dubla analogie (ionismul [προξε]νίην și foarte probabila lipsă a acordării cetățeniei potențiale) cu unul din decretul olbieni deja amintite, nu este exclus ca fragmentul de decret prezentat aici să fie databil la sfârșitul veacului al V-lea a.Chr.; este vorba, în orice caz, de departe, de cel mai vechi decret de proxenie cunoscut până acum la Histria.

LE PLUS ANCIEN DÉCRET D’HISTRIA OCTROYANT LA PROXÉNIE

RÉSUMÉ

Un petit fragment de marbre trouvé en 1991 à Histria (Istros) dans le secteur de la grande basilique chrétienne située au centre de la ville conserve quelques lettres, à partir desquelles on est en droit de restituer un formulaire propre aux décrets octroyant la proxénie (mot-clé, l. 1: [προξε]νίην, avec η ionien pour α) à deux – ou plusieurs – étrangers qui étaient sans doute des frères. L’essai de restitution met à profit notamment les formulaires des décrets d’Olbia. Une double analogie avec le décret olbien *Nadpisi Ol’vii*, n°s 3+12+107 de la fin du Ve s. av. J.-C. (cf. n. 5) – orthographe προξενίην et non octroi de la *politéia* – est en état de suggérer pour le fragment de décret d’Histria une date située vers la fin du Ve ou vers le début du IVe s. av. J.-C. au plus tard. Il s’agit donc, quoi qu’il en soit, du plus ancien décret d’Histria octroyant la proxénie.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Fragment de décret d’Histria octroyant la proxénie (fin du Ve ou début du IVe s. av. J.-C.).

⁶ Vezi de exemplu, Syll³, nr. 195.